

Wprowadzenie do założeń koncepcji kształcenia praktycznego

Teresa Chmiel

This item was submitted to the oPUB Repository of the University of Lower Silesia.

Citation: Chmiel, T. (2014). Wprowadzenie do założeń koncepcji kształcenia praktycznego. In B. Kutrowska, & A. Pereświat-Sołtan (Eds.), *Poprzez praktykę do profesjonalizmu: przygotowanie do zawodu nauczyciela* (pp. 30–39). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa.

Version: Publisher's version

CC BY
<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>

Teresa Chmiel

Wprowadzenie do założeń konceptji kształcenia praktycznego

Profesjonalne przygotowanie nauczyciela do pracy we współczesnej szkole nie może odbywać się tylko poprzez zdobywanie wiedzy o tym, jak efektywnie nauczać, jak dobierać metody i środki, by osiągać zamierzone cele, a więc nabywanie kompetencji technicznych, ale także poprzez zdobywanie kompetencji praktyczno-moralnych, prowokujących namysł nad działaniem, autorefleksję, zmianę. Zawód nauczyciela nie powinien sprowadzać się wyłącznie do transmisji kultury dominującej, wiedzy gotowej, odgórnie narzuconej (nauczyciel nie jest też jedynym jej źródłem dla ucznia), dlatego konieczna jest zmiana w postrzeganiu zawodowej roli nauczyciela: z osoby odpowiedzialnej za transmisję, przekazywanie wiedzy na osobę organizującą warunki do uczenia się, rozpoznającą trudności, potrzeby, zasoby ucznia, diagnozującą i wspierającą szeroko rozumiany rozwój dziecka. Potrzebna jest redefinicja tej zawodowej roli, dostosowanie jej do wymagań współczesności. „Od profesjonalistów żąda się, aby nie traktowali swych klientów przedmiotowo, postrzegali ich sytuacje całościowo i uzgadniali z nimi wszystkie decyzje dotyczące sposobu zaspokajania ich potrzeb” (Gołębniak, 1998, s. 126).

Współczesna szkoła powinna zapewnić warunki do rozwoju każdemu uczniowi, powinna być nastawiona na osobę, uwzględniając

kontekst indywidualny, lokalny i globalny procesu nauczania i uczenia się. Nauczyciel natomiast, poza przygotowaniem metodycznym, powinien posiadać umiejętności z zakresu diagnozy i terapii specyficznych potrzeb edukacyjnych, powinien mieć świadomość potrzeby stałego profesjonalnego rozwoju, własnych ograniczeń, uprzedzeń, poglądów, prywatnych koncepcji pedagogicznych, preferencji, systemu wartości, powinien być refleksyjny i krytyczny, a także kreatywny, wrażliwy i otwarty na nowe rozwiązania, niezdefiniowane, trudne do przewidzenia sytuacje pojawiające się w jego zawodowej praktyce. Takie przygotowanie jest możliwe wówczas, gdy uwzględni się kontekst teoretyczny i praktyczny roli zawodowej nauczyciela.

Student/ka, przygotowujący się w procesie kształcenia w szkole wyższej do wykonywania zawodu nauczyciela, podczas praktyk pedagogicznych powinien m.in. mieć okazję do zweryfikowania podstawowej wiedzy pedagogicznej, socjologicznej i psychologicznej nabywanej podczas kształcenia formalnego, akademickiego. Wiedza ta przekłada się na sposób myślenia i artykułowania poglądów na temat środowiska, w którym działa nauczyciel, umożliwia rozumienie rzeczywistości edukacyjnej jako przestrzeni życia społecznego, uwarunkowanego przez czynniki historyczne, kulturowe, ekonomiczne i polityczne. Ponadto, kreuje przestrzeń do przyswajania, rewidowania i modyfikowania umiejętności pozwalających na skuteczne działanie w obszarze nauczania, wychowania, opieki, profilaktyki oraz diagnozy i terapii w sytuacjach kryzysowych, trudnych. „Teoretyczna myśl dydaktyczna wciąż zbyt rzadko jest traktowana jako efekt badawczego namysłu nad tym, co dzieje się w klasie szkolnej, jako wnikliwa, krytyczna interpretacja doświadczanych zdarzeń, a pozostaje instrumentowaniem, zwłaszcza na poziomie tzw. dydaktyk szczegółowych” (Klus-Stańska, 2010, s. 11). Dlatego wiedza nabywana w drodze kształcenia akademickiego powinna być wykorzystana podczas praktyki do pogłębienia własnej refleksyjności oraz wypracowania indywidualnego stylu nauczania, uwzględniającego ucznia jako indywidualny podmiot w procesie edukacji i wychowania, aktywnie uczestniczącego w zajęciach, wyposażonego w określony zasób indywidualnych doświadczeń zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. Podczas praktyk student/ka powinien nabyć umiejętność trafnej oceny potrzeb i możliwości poszczególnych uczniów, wykorzystując dostępne metody poznania indywidualnej sytuacji

dziecka (diagnoza) oraz zaproponować adekwatne formy pomocy (terapia, wsparcie), czerpiąc zarówno z zasobów wiedzy akademickiej, jak i wiedzy nabytej w toku realizacji praktyk pedagogicznych.

W ramach przygotowanej koncepcji modyfikacji uległa nie tylko dokumentacja kształcenia praktycznego, wykorzystywana w procesie przygotowania kandydatów do zawodu nauczyciela, ale i treści wybranych przedmiotów teoretycznych z obszaru pedagogiki, psychologii i socjologii, tak aby umożliwić studentom nabywanie wiedzy operacyjnej niezbędnej w procesie stawania się profesjonalnym, refleksyjnym nauczycielem, w tym:

1. Wiedzy pedagogicznej z zakresu:

- komunikacji interpersonalnej (komunikacja werbalna i niewerbalna, uwarunkowania procesu komunikacji, bariery komunikacyjne, komunikacja w procesie nauczania: relacje nauczyciel-uczeń, uczeń-uczeń, nauczyciel-uczniowie, nauczyciel-rodzic, nauczyciel-nauczyciel),
- pomocy dydaktycznych, metod nauczania (metody nauczania alternatywne w stosunku do metod tradycyjnych, np. metoda projektu, metody aktywizujące, metody problemowe),
- organizacyjno-administracyjnych przepisów dotyczących funkcjonowania placówki,
- programów nauczania (ukryty program, ideologie edukacyjne, współczesne koncepcje i systemy nauczania).

2. Wiedzy psychologicznej z zakresu:

- etyki zawodu nauczyciela,
- rozwoju człowieka (fazy rozwoju, ich specyfika, nieprawidłowości i zakłócenia w rozwoju, diagnoza trudności rozwojowych, czynniki zagrażające i sprzyjające rozwojowi, indywidualne predyspozycje a rozwój człowieka).

3. Wiedzy socjologicznej z zakresu:

- społecznych uwarunkowań procesu uczenia się i nauczania (rola ucznia i nauczyciela, szkoła a rynek pracy, selekcja, etykietowanie, proces socjalizacji).

Opracowany przez Zespół ds. kształcenia praktycznego model zawiera zbiór instrumentów pozwalających na realizację założeń opisanej koncepcji na kierunku *pedagogika*, specjalności: *edukacja*

wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne, edukacja wczesnoszkolna z nauczaniem języka angielskiego, edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna z nauczaniem języka angielskiego, edukacja przedszkolna i opieka nad dzieckiem w postaci: zmodyfikowanego planu studiów, sylabusu do przedmiotów: *Zagadnienia refleksyjnej praktyki*, *Refleksyjna praktyka w kształceniu nauczycieli*, regulaminów i programów praktyk, instrukcji do praktyk studenckich, arkuszy obserwacji/samobserwacji, materiałów pomocniczych dla studentów. Wprowadzone do programu studiów przedmioty mają na celu przygotowanie studentów do wchodzenia w przestrzeń placówki edukacyjnej, wychowawczej (szkoła, przedszkole) rozumianej bardzo szeroko i wielopłaszczyznowo. Celem wprowadzonych przedmiotów jest przygotowanie studentów do: analizy i wymiany zdobytych w toku praktyk doświadczeń, prezentacji swoich spostrzeżeń, wniosków, formułowania propozycji zmian w obszarze podejmowanych aktywności, dostrzegania, opisywania i interpretowania dylematów i problemów współczesnego przedszkola oraz szkoły, rozpoznawania potrzeb wszystkich podmiotów zaangażowanych w proces edukacji (dzieci, rodziców). Ponadto, podejmowania refleksji nad działaniem, nad pracą nauczyciela, rolą zawodową, jej uwarunkowaniami i ograniczeniami, autorefleksji związanej z wchodzeniem w rolę, ustawicznego samokształcenia i rozwoju, badania własnej praktyki. Na zajęciach z wymienionych przedmiotów oraz podczas indywidualnych konsultacji student/ka będzie miał/a okazję do dzielenia się swoją wiedzą, przemyśleniami, refleksjami, a także pomysłami z tutorem oraz pozostałymi studentami.

Ponieważ „uruchamiana w praktyce działalność dydaktyczna jest nacechowana inercyjnością, płynącą z nawyku, zwyczaju i rutyny, a jej opisywanie przez praktyków pozostaje wierne (niekoniecznie refleksyjnie, ale za to nierzadko wybiórczo) pewnemu językowi, stylowi tworzenia dokumentacji, sugerowanej organizacji lekcji, ogólnemu klimatowi praktyk wdrożeniowych” (Klus-Stańska, 2010, s. 12), proponowane w niniejszej koncepcji zmiany w realizacji praktyk studenckich opierają się na doświadczaniu złożoności procesu nauczania i uczenia się, w który zaangażowany jest nie tylko intelekt, ale także emocje, wartości, sądy, przekonania.

Kandydaci do zawodu nauczyciela - poprzez obserwację (patrz: Materiał metodyczny dla studentów, który może być pomocny podczas

realizacji pierwszej praktyki; zwraca uwagę na to, co może spowodować refleksję i pytania związane z procesem nauczania i uczenia się), stopniowe włączanie się w działania nauczyciela-opiekuna praktyk studenckich w placówce, po samodzielne prowadzenie lekcji - mają okazję do poszerzenia oraz zweryfikowania nabytej wiedzy i umiejętności, kształtowania kompetencji niezbędnych w procesie stawania się nauczycielem. Poszczególne instrukcje oraz programy i regulaminy organizacyjne praktyk określają cel każdej z nich, czas ich trwania oraz sformułowane odrębnie dla każdej praktyki zadania do realizacji przez studenta/tkę. Opisane wytyczne są propozycją, która ma umożliwić studentom orientację w specyfice zadań realizowanych na poszczególnych etapach praktycznego przygotowania do zawodu nauczyciela.

Współczesny nauczyciel powinien uwzględniać w swoim działaniu nie tylko wiedzę techniczną, która pozwala na sprawne i efektywne wypełnianie roli zawodowej, ale także kompetencje praktyczno-moralne (będące wynikiem ciągłego uczenia się, samorozwoju, samokształcenia, refleksji), które uwrażliwiają na drugiego człowieka, otwierają na nowe, niestandardowe rozwiązania, pozwalają odnaleźć się w sytuacjach niepowtarzalnych, chronią przed wypaleniem zawodowym, stają się źródłem satysfakcji osobistej i zawodowej. Poziom kompetencji praktyczno-moralnych oraz technicznych może być weryfikowany podczas opracowania studium indywidualnego przypadku lub autorskiego projektu edukacyjnego (wykorzystanego np. podczas lekcji prowadzonej przez studenta/tkę). Temu celowi mogą służyć także arkusze obserwacji działań i kompetencji praktykanta adresowane do nauczycieli - opiekunów praktyk studenckich w placówce (podlegające ocenie obszary to: aktywność własna, samodzielne przeprowadzenie zajęć, kompetencje nauczycielskie dotyczące wiedzy, umiejętności, predyspozycji, współpracy z opiekunem praktyk w placówce) oraz arkusze samoobserwacji wypełniane przez studentów po samodzielnym przeprowadzeniu zajęć w ramach obserwacji/hospitacji (samoocena w zakresie merytorycznego, organizacyjnego i metodycznego aspektu przeprowadzonych zajęć, własnych kompetencji, aktywności, które można ocenić wysoko oraz obszarów wymagających modyfikacji).

Prezentowane w koncepcji kształcenia praktycznego materiały są propozycją wsparcia działań studenta/tki podczas realizacji praktyk, pozostawiającą szeroki margines swobody tam, gdzie język instrukcji

się nie sprawdza, czyli w refleksji, doświadczaniu różnorodnych sytuacji, interpretacji zdarzeń, weryfikacji własnych poglądów, uprzedzeń, sądów. Programy, regulaminy i instrukcje praktyk są dokumentami wspierającymi realizację i ocenę praktyk studenckich na wymienionych specjalnościach nauczycielskich. Podporządkowane zostały wymogom aktualnie obowiązujących standardów kształcenia nauczycieli, standardów kształcenia na kierunku pedagogika, jak również założeniom „koncepcji refleksyjnej praktyki”. Uwzględniono w nich najnowsze regulacje dotyczące organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej zawarte w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U., nr 228, poz. 1487). Zadania, wskazane w instrukcjach praktyk, skorelowane zostały z realizacją przedmiotów metodycznych przewidzianych w programie studiów na poszczególnych semestrach. W toku realizacji tych przedmiotów zaleca się wykorzystanie filmów edukacyjnych, powstałych w ramach projektu, które mogą stanowić bazę dla przygotowania studentów do odbycia praktyk.

Zaplanowanie tak szerokiej zmiany, dotyczącej przygotowania, organizacji i realizacji zaproponowanej koncepcji kształcenia praktycznego, wymaga szeregu działań umożliwiających osiągnięcie postawionych celów, w tym podniesienia efektywności praktyk studenckich, podniesienia jakości procesu przygotowania kandydatów do zwodu nauczyciela, poszerzenia kompetencji nauczycieli w zakresie pełnienia roli opiekuna praktyk. Wartość niniejszej koncepcji wzmacnia wiedza o procesach uzupełniających i wspomagających realizację założeń. Są to elementy innowacyjne zawarte w koncepcji kształcenia praktycznego, takie jak:

- powołanie tutorów-opiekunów praktyk z ramienia Uczelni;
- opracowanie materiałów dydaktycznych w postaci filmów edukacyjnych;
- opracowanie programu podnoszenia kompetencji komunikacyjnych, psychospołecznych dla nauczycieli-opiekunów praktyk w placówkach;
- stworzenie ram organizacyjnych do stałej współpracy Uczelni ze szkołami i przedszkolami;
- realizacja wieloaspektowej ewaluacji procesu praktyk;

- zaangażowanie środowiska w kształtowanie ostatecznej wersji proponowanej koncepcji.

W optyce przyjętych założeń warto zwrócić uwagę na rolę tutorów, którzy w przyjętej koncepcji mieli do spełnienia specyficzną rolę. *Tutoring*, obok *mentoringu*, staje się coraz powszechniej praktykowaną metodą uczenia się. Pojawia się w kontekście akademickim, szkolnym oraz pozarządowym. Celem *tutoringu* jest współpraca tutora z uczniem w zakresie rozwiązywania sytuacji problemowych, trudnych, zmuszających do wyjścia poza schematyczne rozwiązania. Pozwala obu zaangażowanym stronom na pełne wykorzystanie własnej wiedzy, umiejętności i doświadczenia, budowanie dobrej atmosfery poprzez dialog i partnerstwo w relacji. Ponadto, proponowana forma współpracy zawiera w sobie elementy refleksji nad działaniem, inspiracji, motywowania, monitorowania i egzekwowania wyznaczonych zadań. Tutor w przyjętym modelu kształcenia praktycznego staje się osobą wspierającą zarówno dla studenta/ki przygotowującego się do realizacji praktyki, jak i dla nauczyciela-opiekuna praktyk w placówce. Odpowiada na potrzeby wszystkich podmiotów zaangażowanych w proces realizacji praktyki, w tym szczególnie studentów kreując warunki do podjęcia dialogu, wymiany doświadczeń, opinii po zrealizowanej praktyce. Pomaga pokonać indywidualne bariery, obawy pojawiające się w wyniku autorefleksji, obserwacji sytuacji edukacyjno-wychowawczych podczas realizacji praktyki oraz motywuje do podjęcia działań na rzecz własnego rozwoju, podnoszenia kompetencji i kształtowania umiejętności niezbędnych w pracy nauczyciela, odpowiadających wyzwaniom współczesnej rzeczywistości. „Tutoring jest metodą pozwalającą poznać mocne i słabe strony ucznia, wspólnie z nim zaplanować jego rozwój, a następnie towarzyszyć w tym rozwoju” (Czekierda, 2009, s. 16). Poniżej przedstawiam wybrane zadania, charakterystyczne dla roli tutora-opiekuna praktyk studenckich w Uczelni, przyjęte w koncepcji kształcenia praktycznego:

1. Utrzymywanie stałego kontaktu ze studentami, w tym dbałość o terminowość realizacji praktyk oraz kompletność składanej dokumentacji, zbieranie informacji bezpośrednich w zakresie stopnia zadowolenia z realizowanych praktyk (arkusze wywiadu).

2. Aktualizacja, w miarę potrzeb, nowego modelu kształcenia praktycznego, w tym programu nauczania (sylabusu) przedmiotu *Zagadnienia refleksyjnej praktyki*, zgłaszanie konieczności korekt, uzupełnień w regulaminach i instrukcjach praktyk oraz innych dokumentach merytorycznych dotyczących kształcenia praktycznego.
3. Współpraca w zakresie rekrutacji wewnętrznej studentów - planowanie i prowadzenie spotkań informacyjnych ze studentami, przedstawienie założenia nowego modelu praktyk, współpraca w zakresie zbierania dokumentów rekrutacyjnych od studentów.
4. Przygotowanie studentów do odbycia praktyki, w szczególności realizacja zajęć dydaktycznych z przedmiotu *Zagadnienia refleksyjnej praktyki* w wymiarze 15 godzin dydaktycznych w każdej z grup uczestniczących w realizacji Projektu, z wykorzystaniem materiałów dydaktycznych, m.in. filmów edukacyjnych.
5. Monitorowanie przebiegu praktyk:
 - a. hospitowanie zajęć prowadzonych przez studenta w placówce w ramach praktyk (min. jedna hospitacja na jednego studenta/tkę), w tym ustalenie terminu obserwacji/hospitacji z dyrektorem placówki i nauczycielem, prowadzenie pełnej dokumentacji w tym zakresie (m.in. podpisanie umowy z dyrektorem placówki);
 - b. prowadzenie indywidualnych (lub grupowych) konsultacji dla studentów realizujących praktykę w ramach projektu oraz dla nauczycieli-opiekunów praktyk w placówce zakwalifikowanych do projektu;
 - c. utrzymywanie kontaktu z opiekunami praktyk w placówkach objętych projektem w sprawach związanych z realizacją praktyki (w tym prowadzenie doraźnego monitoringu odbywanych przez studenta/tkę praktyk);
 - d. dokonywanie zapisów związanych z oceną przez studentów praktyk (forma notatki z wywiadu);
 - e. prowadzenie monitoringu studentów, którzy nie zaliczyli praktyk w terminie (kontakt ze studentem/tką, opiekunem w placówce, analiza sytuacji, wyznaczenie terminu zaliczenia);
 - f. uczestniczenie w panelach eksperckich, współpraca w zakresie ewaluacji projektu.

6. Zaliczanie praktyki:
 - a. jakościowa ocena praktyki realizowanej przez studenta/studentkę;
 - b. omawianie z grupą studencką, w miarę potrzeb, efektów kształcenia praktycznego.
7. Prowadzenie dokumentacji dotyczącej przebiegu praktyk studenckich, w tym przechowanie dokumentacji dotyczącej odbywania przez studentów praktyk.
8. Zapewnienie realizacji polityki równości szans oraz niestereotypowego postrzegania ról społecznych w podejmowanych przez tutorów działaniach merytorycznych.

Z uwagi na realizację zadań w ramach projektu zakładającego wdrożenie nowego modelu kształcenia praktycznego oraz zmianę organizacyjną w zakresie realizacji kształcenia praktycznego, polegającą m.in. na wprowadzeniu w Uczelni nowego etatowego stanowiska pracy - tutora, istnieje możliwość, iż zakres obowiązków na tym stanowisku może ulec modyfikacji, w oparciu o zdefiniowane oczekiwania studentów i opiekunów praktyk w placówkach, jak również wyniki ewaluacji projektu. Celem zmian będzie stworzenie optymalnego zakresu czynności na stanowisku tutora-opiekuna praktyk z ramienia DSW.

Wypracowana koncepcja kształcenia praktycznego pozwala na wieloaspektowe wsparcie studentów przygotowujących się do zawodu nauczyciela. Uwzględnia złożoność tego procesu, zarówno jego aspekt teoretyczny, jak i praktyczny. W sposób szczególny dowartościowuje praktyki poprzez podniesienie jakości przygotowania w tym obszarze. Opracowana dokumentacja, ze szczegółowym opisem zadań do realizacji na każdej praktyce, umożliwia wszystkim podmiotom zaangażowanym w proces przygotowania do profesji nauczycielskiej (studenci, opiekunowie praktyk studenckich w placówkach, tutorzy) monitorowanie przebiegu praktyki, osiąganych efektów w postaci wzrostu kompetencji i kształtowania określonych umiejętności oraz aplikowania i sprawdzania wiedzy akademickiej w doświadczanych sytuacjach instytucjonalnej rzeczywistości. Sprzyja pogłębieniu refleksji nad rolą zawodową nauczyciela, jej nowym wymiarem i rozumieniem nieograniczającym się wyłącznie do transmisji gotowej wiedzy i jej

egzekwowania, ale przede wszystkim do kreowania warunków wszechstronnego wspierania indywidualnego rozwoju dziecka.

Bibliografia

- Czekierda, P. (2009). *Co możemy zyskać w perspektywie społecznej, wprowadzając tutoring do szkoły?*. W: P. Czekierda, M. Budzyński, J. Traczyński, Z. Zalewski, A. Zembruska. (red.), *Tutoring w szkole. Między teorią a praktyką zmiany edukacyjnej* (s. 16). Wrocław: Towarzystwo Wiedzy Otwartej.
- Gołębniak, B. D. (1998). *Zmiany edukacji nauczycieli*. Toruń-Poznań: Wydawnictwo Edytor.
- Klus-Stańska, D. (2010). *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i znaczeń*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2010, nr 228, poz. 1487).